

De NGJS Nieuwsbrief

Een manier voor degenen die zich bezighouden met Joodse Studies om contact te houden en up-to-date te blijven!

In deze nieuwsbrief

- * Interreligieuze conferentie
- * Joodse studies proefschriften
- * In de media
- * Nieuw: Blog door Marcel Poorthuis
- * Vanuit het bestuur
- * Algemene nieuws en vacatures

Het Nederlands Genootschap voor Joodse Studiën (NGJS)

Heeft u vragen, ideeën of andere suggesties voor het Bestuur? Stuur dan een e-mail naar de NGJS secretaris,

Dr. Ortal-Paz Saar:
o.p.saar@uu.nl

E-mail ons uw nieuws over lezingen, conferenties, calls for papers en nieuwe MA en PhD scripties!



**Nieuwsbrief geredigeerd door
Dr. Ortal-Paz Saar**



*"Een klein beetje licht
verdrijft veel duisternis"*

Rabbi Menachem Mendel Schneerson



Gezocht: Junior-bestuurslid

Het NGJS-bestuur is op zoek naar een tweede junior-bestuurslid. Voorstellen zijn van harte welkom. Voor vragen en kandidaatstelling: stuur een e-mail naar de NGJS secretaris, o.p.saar@uu.nl.

Interreligieuze conferentie in Marokko

Door Lieve Teugels

Van 9-12 oktober heb ik in Marokko deelgenomen aan een conferentie van het Utrechts Platform voor Religie en Levensbeschouwing (UPRL) samen met de Marokkaanse Mogador Foundation over het onderwerp “Zorg voor de aarde.” Ikzelf was deel van een zevenkoppige delegatie van de Liberale Joodse Gemeente Utrecht. De andere Utrechtse deelnemers waren Moslims, Boeddhisten, en leden van verschillende Christelijke kerken waaronder de Geertekerk, de Remonstrantse Gemeente Utrecht, de Nederlands-Arabische Kerk van de Nazarener, en de EBG Utrecht. Prof. James Kennedy, historicus van de UU, reisde ook mee om vanwege de Nederlandse deelnemers de keynote lezing te houden. Onze Utrechtse groep van dertig mensen werd ontvangen door de Marokkaanse Mogador Foundation in de historische havenstad Essaouira aan de Atlantische oceaan. Na de vreselijke aardbeving die grote delen van Marokko heeft getroffen was “Zorg om de aarde” een zeer relevant thema. James Kennedy heeft een mooie lezing gehouden, we hebben veel geleerd van de Marokkaanse inspanningen voor de natuurlijke opwekking van energie en de uitbanning van plastic (nog niet heel overtuigend) en we zijn met een gemeenschappelijk statement naar huis gegaan. In Marokko was de conferentie groot nieuws want er was zelfs een uitgebreide reportage op de TV en op andere media (<https://www.maptv.ma/produit/essaouira-la-question-de-prendre-soin-de-la-terre-en-debats/>).



Vanwege de zeer recente terroristische aanslagen in Israël was het echter erg moeilijk, vooral voor de Joodse delegatie, om de aandacht bij dit onderwerp, hoe belangrijk ook, te houden. In het officiële programma konden de aanslagen niet echt gethematiseerd worden. In ontmoetingen met vooral individuele, Marokkaanse, deelnemers, voor en na de conferentie hebben wij echter heel evenwichtige en wijze standpunten gehoord, vooral gericht op menselijkheid en vrede, en afschuw van het vreselijke terroristische geweld waarvan men ons verzekerde dat het ook tegen de regels van de Islam ingaat. Een jonge muzikant van een “Atlantisch-Andaloësische” muziekgroep kwam bij ons zitten lunchen in de oude Mella (Joods kwartier) nadat hij snel naar de moskee was geweest voor het middagebed. Hij had door heel Israël gereisd en sprak een paar woorden Ivriet. Ook heeft men ons meegenomen naar prachtige historische plekken die de eeuwenlange geschiedenis van samenleven tussen Joden en Moslims in Essaouira, die men hier bijzonder koestert, weerspiegelen. We werden meegenomen naar een schitterend museum in het herenhuis Beit Dakira, met een huissynagoge, en naar de mooie oude Pinto syna-

goge, waar een Islamitische vrouw, waarvan we allen dachten dat ze Joods was omdat ook zij Ivriet sprak en alles wist van de Tora-dienst, ons rondleidde. We weten ook dat “zelfs” Marokko geen Utopia is: het feit dat men in Essaouira geen minjan—tien Joden (in de Orthodoxie: mannen) nodig voor een gemeenschappelijk gebed—meer heeft als er geen toeristen in de buurt zijn zegt genoeg over de samenleving tussen Moslims en Joden daar vandaag. Maar het belang dat men hecht aan de historische boodschap van “convivencia”, ook vandaag en voor de toekomst, is hoopgevend. Overigens was Essaouira, door de Portugezen Mogador genoemd, ook een spil in de internationale slavenhandel.



De speciale adviseur van de Marokkaanse koning, de Joodse Andre Azoulai, die in feite onze gastheer was, hebben we niet gezien. Die was te druk met de koning en zijn inspanningen voor bemiddeling in Israël. We kunnen alleen maar hopen dat het een beetje effect heeft.

Promotieonderzoek: *Joodse filantropie in Amsterdam in de 18e-19e eeuw*

door Ronny Reshef

Promotoren: prof. dr. Lucas Meijs (Rotterdam School of Management, Erasmus University) en prof. dr. Bart Wallet (UvA)



Eduard Alexander Hilverdink, Jodenbuurt in Amsterdam (1889)

nis over de relatie tussen non-profitorganisaties en de overheid, en het mogelijke effect van religie op deze dynamiek, wordt bevorderd.

Het eerste deel van dit onderzoek is gewijd aan de manieren waarop de Kahal ernaar streefde optimale welzijnsvoorzieningen te bieden aan de vele arme joden, en aan het mogelijke effect van de relatie tussen de Kahal en de gemeente Amsterdam op de welzijnsvoorzieningen. Dit wordt gedaan door het analyseren van de takkanot, protocollen en pamfletten die de Asjkenazische gemeenschap in de 18e eeuw schreef, evenals brieven en formele besluiten van het Amsterdamse gemeentebestuur.

In het tweede deel wordt een specifieke sociale onderneming die van vitaal belang was voor het armenfonds, de vleeshal, gebruikt om patronen van interne en externe legitimatie van de Joodse welzijnsinitiatieven in Amsterdam te ontdekken.

Het derde deel van het onderzoek is een case study van een internationale organisatie gevestigd in Amsterdam, die fondsenwervende initiatieven centraliseerde ten behoeve van de armen in het Heilige Land, namelijk de Pekidim en Amarkalim.

Het is de bedoeling dat alle drie de thema's met elkaar verweven zijn en inzichten verschaffen in de Joodse filantropie vanuit een longitudinale lens, waardoor onze kennis

Promotieonderzoek: *Jewish Antiquity on the German Stage: Dramatized Histories of the Hasmoneans and the Formation and Representation of Jewish Identities, 1850-1870.*

Door Ezra Engelsberg

Promotoren: Prof. dr. I.E. Zwiep (UvA) en prof. dr. A.J.J. Nijhuis (UvA).

Met de emancipatie en integratie van Joden in het Duitse taalgebied vervaagden de grenzen tussen Joden en hun niet-Joodse burens. Zo ontstonden naast, of eigenlijk met, nieuwe mogelijkheden op sociaal, professioneel en religieus plan ook nieuwe uitdagingen voor de traditionele cohesie van Joodse gemeenschappen en individuele identiteiten. Gedurende de negentiende eeuw bleven religieuze hervormers, journalisten en auteurs deze identiteiten steeds opnieuw zoeken, definiëren en herijken.

De Duitse taal was van centraal belang in de emancipatie. Beheersing van het Duits was rond 1800 nog het privilege van een kleine elite, maar werd in de daaropvolgende decennia gemeengoed voor Joden in het Duitse taalgebied. Met deze taal konden Joden deelnemen aan de Duitse cultuur op een eerder ondenkbare schaal. De plaats van theater hierbij is in de wetenschap veronachtzaamd. Het huidige beeld is tweërlei: enerzijds wordt het toneel voorgesteld als een exclusief Duits domein dat een negatieve rol speelde in het verspreiden van Joodse stereotypes aan de hand van *Rollenfächer* die Joodse mannen beperkten tot Shylock en vrouwen tot exotische verleidster. Anderzijds heeft onderzoek naar Jiddisj theater een exclusief Joods domein uitgelicht, met de vroege twintigste eeuw als beslist zwaartepunt. De Joodse participatie in het Duitse toneel zou dan ook na de eenwording gesitueerd moeten worden.

Dit beeld kan bijgesteld worden. Als gerespecteerde en bij uitstek openbare kunstvorm bood theater een platform voor Joodse auteurs om hun identiteiten en hun rol in het Duitse *Sprachraum* te vormen en te (re)presenteren voor een gemend publiek van Joden en niet-Joden tezamen. Dit onderzoeksproject beargumenteert dan ook dat Joodse auteurs zich al veel eerder aan Duitstalig theater wijdde, daarbij niet zelden Joodse thematiek behandelend.



Friederike Kempner (1828-1904), Joods-Duitse toneelschrijver en dichter

Het in kaart gebrachte onbekende corpus toont een opvallende voorkeur voor dramatisch materiaal ontleend aan de geschiedenis van Judah haMakabbi en zijn nazaten, de laatste koninklijke dynastie van Judea. Dit levert een aantal vragen op. Waarom werden verhalen over het einde van de Joodse staatkundige onafhankelijkheid en een Joodse opstand tegen een Seleucidische heerser gekozen, juist in een tijd waarin Duits nationalisme de legitimiteit van een 'natie' zonder staat bevroeg? Hoe fungeerde de Tweede Tempelperiode, tussen Bijbelse, religieuze geschiedenis en klassieke, wereldlijke geschiedenis in, in de negentiende-eeuwse spanning tussen religie en geschiedenis als fundament voor populaire Joodse cultuur en identiteit? Daarmee hangt ook de vraag naar de receptie van Flavius Josephus, zowel historicus als soms controversieel onderwerp van geschiedschrijving, samen. Tegelijkertijd gingen deze stukken de dialoog aan met niet-Joodse tradities, van klassiek toneel aan het hof van Lodewijk de XIVe tot contemporair theater met gelijke materie. Dit zal ons ook helpen de 'Joodse' schone letteren in breder perspectief te plaatsen en te ontdekken hoe deze stukken omgingen met voornoemde theatrale stereotypen.

In de media

Een fragment uit een interview met Dr. Lieve Teugls, verschenen in een catalogus van het [Van Abbe Museum](#), ter gelegenheid van een workshop van [Yael Davids](#) (september 28, 2023).

"Were you previously aware of Moshe Feldenkrais?"

"I knew more or less that he had some practice/ theory about the body, but I never really delved into it. In the exhibition there is an old piece of video where Feldenkrais is interviewed, and one of the things that he talks about is sitting on a train in Israel in front of an old Yemenite man who is reading his book upside down. He starts talking to him and the Yemenite says it's very normal that he reads upside down, because that is how he would have learned to read. In Yemen children would sit around in a circle with a book in the middle and everyone would look at it from their own angle. That is how Feldenkrais demonstrates the way our brains and our bodies work. For most of us, this looks like an impossible thing, that you can read from different angles.



Moshe Feldenkrais (1904-1984)

Voor de volledige interview zie: <http://lieveteugels.nl/?p=639> .

Decades ago I attended the lectures of professor Gilles Quispel as a student in theology. In that time there were quite a few experts in gnosticism at the Theological Faculty of Utrecht: Van Unnik, Zandee, Quispel, Van Amersfoort, Van den Broek. Quispel himself was undoubtedly the most colorful and famous, but also slightly bizarre. Especially about gnosticism there is a lot of Schwärmerei and Quispel did not hesitate to pose as a guru. Whoever visits the Bibliotheca Hermetica in Amsterdam (recommended!) will notice his huge buste at the entrance. Quispel devoted his whole life inter alia to the Gospel of Thomas, which, incidentally, is not gnostic according to him. His colleague Roel van den Broek has to be satisfied with his presence at the Bibliotheca in books, which are outstanding and averse to any sensation. Until today gnosticism has been propagated as the original message of Jesus, of course obscured by ecclesiastical "institutional" Christianity. Quispel is too much a scholar to agree to that and he did not dress in white robes to consolidate a position as teacher of hidden wisdom.



Still, Quispel's basic intuition, that gnosticism has Jewish roots, remains a fascinating intuition, incidentally preceded by Moritz Friedländer at the end of the 19th century. As to Mani, the founder of Manichaeism, the discovery of the Cologne Mani Codex has proven Quispel's intuition: Mani grew up in a Jewish baptismal sect, before he went his own way. The texts of Nag Hammadi are a far more difficult puzzle. Apparently, this has not been the product of one group, but the codices constitute a library, brought together and translated from Greek into Coptic by desert monks of the Pachomian convent. Did these monks constitute a late strand of the gnostic community as well? The codices are two centuries older than that convent, but it would solve a complicated question: what was the community of gnostics? is it Christianity? Still, it can be proven that some gnostic texts used a midrashic argumentation: a wordplay on Hawwa (Eve), hiwya (serpent, and also instructor). But this may have been a midrash preceding the gnostic use of it, as it can be attested in Genesis Rabba as well. There it serves as a negative foil for Eve, but in gnostic revolt, this becomes a positive conjunction: the serpent communicates genuine wisdom, in contrast with the arrogant and jealous Demiurg- Creator (see Pearson).

After many decades of gnostic studies, unavoidably the question came up: is there one gnosticism or are there many gnostic systems? And also: is there really a gnostic text not influenced by Christianity? One should realize that the split between creator and highest god is much more probable in Christianity, due to the antagonism between Old Testament and New Testament (Marcion!), than in Judaism. The definition of what is gnosticism forms another bone of contention: a docetic christology denying bodily existence, e.g. of Jesus, is characteristic of many early Christian texts. However, many female salvation figures in gnosticism are docetic as well. The metaphysical split forms a better criterion, but even that may be traced in the Jewish philosopher Philo. The influence of Philo upon gnosticism seems beyond dispute, but precisely because of that one should not reckon Philo among the gnostics!

In our modest reading group of gnosis, conducted with Zoom (members: Gerard Rouwhorst, Ruben van Wingerden, Dries de Crom, Meryem Kerlus and myself), we studied the Hypostasis of the Archons. While reflecting on that probably early text, it became clear to me that this text should not be clarified by adducing other gnostic texts. To avoid confusion, one should treat this text independently of the "library". Still, here as well the question of Jewish influence is unavoidable: the enthronement of the intermediate divinity Sabaoth is remarkably similar to other enthronement scenes known from apocalyptic literature. However, here is the question: Jewish or Christian? is often hard to solve!

Vanuit het bestuur...

Ik schrijf dit berichtje kort na Chanoeka. Velen zullen tijdens dit feest elke dag een lichtje aangestoken hebben als teken van hoop en misschien ook wel een beetje van verzet, tegen de rampzalige tijden en toenemende polarisatie in Nederland en andere landen in. Dat zou in de geest zijn van de opstandigheid van de Makkabeeën, die mede ten grondslag ligt aan dit feest. Het bestuur heeft na de diep schokkende terreuraanslag door Hamas op 7 oktober een verklaring aan de leden toegestuurd, die ook op de website staat (onder [Nieuws NGJS](#)) en in een Engelse versie aan Israëlische collega's toegestuurd die zich zorgen maakten over de situatie in Nederland. We betuigen opnieuw ons medeleven met naasten, familie, vrienden en collega's waarmee wij samenwerken die betrokken zijn bij het lot van de gijzelaars en de oorlog in Gaza, en zich grote zorgen maken.

Eerlijk gezegd was ons bestuur zelf ook volledig van slag door deze gebeurtenissen en hebben we een geplande bijeenkomst in november uiteindelijk niet kunnen organiseren. Maar ik beveel alvast heel graag de komende NGJS-conferentie over Tefillah and Jewish Knowledge aan, die op 27 en 28 maart 2024 in Amsterdam zal plaatsvinden.

Namens het NGJS-bestuur, Jan Willem van Henten, Voorzitter NGJS

Algemene nieuws, calls for papers en vacatures

Call for papers: 16^{de} Contactdag Joodse Studies van de Lage Landen. Op donderdag 23 mei 2024 organiseert het Instituut Joodse Studies aan de Universiteit Antwerpen een interdisciplinaire conferentie over Joodse Studies van de Lage Landen. Het doel van de conferentie is het faciliteren van contacten tussen onderzoekers werkzaam binnen dit vakgebied. Stuur vóór **15 januari 2024** een samenvatting van maximaal 400 woorden en een kort CV in. Voor meer informatie, richt u tot: Karin Hofmeester: kho@iisg.nl; Veerle Vanden Daelen: veerle.vandendaelen@kazernedossin.eu. Zie ook: <https://www.uantwerpen.be/nl/onderzoeksgroep/ijs/lezingen-en-conferen/conferenties-2023-2024/contactdag/>.

Conferentie: The Radboud Prestige Lectures in New Testament will take place on Friday, 1 March 2024. The key speaker will be Prof. Loren Stuckenbruck (LMU München), who will give three lectures on 1 Enoch and the New Testament:

1. The Petitionary Prayer of Jesus in John 17 and Petitionary Prayers in 1 Enoch and Jubilees
2. God acting through Jesus in the Fourth Gospel (chs. 5 and 14–16) and the Activity of “the Lord of Spirits” in the Enochic Book of Parables
3. Romans 8:18–25, 2 Peter 3:10–12 and the Environmental Theology of 1 Enoch

Het volledige programma volgt in de komende maanden.